

A hűrelmélettől az irodalmi gyakorlatig

Berszán István Ritmikai dimenziók. Az irodalomtól a gyakorlásfizikáig című könyve egy 17 tanulmányból álló gyűjteményes kötet, melynek három írása e műben látott elsőként napvilágot a szerző 20 éves kutatásainak és a 15 éve zajló Terepkönyvtáborok tapasztalatainak elméleti és gyakorlati összefoglalásaként. Központi kérdése a valóság és az irodalom terei közötti átjárhatóság komplexitásának lehetőségeire és problémáira keres választ.

Az első három tanulmányt tartalmazó első fejezet (*Az időirányokról*) széles körű fizikai, elsősorban a kvantumfizikára, a hűrelméltre, a relativitás elméletére, a hálózatelméletre és Néda Zoltán fizikus előadásaira alapuló elméleti keretben értelmezi a lehetséges világ(ok) interpretációjának hétköznapi és irodalmi tereit. E keretet tágítja ki később a művészetek, az esztétika, a filozófia, a politika és az etika gazdagon hivatkozott, Platóntól a modern filozófusokig terjedő, hangsúlyosan Emmanuel Lévinas, Alain Badiou és Jacques Rancière műveire építő gondolataival. Mindezen elméletek végső soron a gyakorláskutatás Berszán által kidolgozott módszerében forrnak egyé, hol reájuk alapozva, hol hiányosságaikat kritizálva, azokra megoldásokat javasolva. A szerző felveti a figyelem mozgásterei sokféleségének problematikáját, amely szerinte meghaladja a szövegre és a kontextusra szabott irodalomtudomány lehetőségeit.

Berszán a gyakorláskutatás oda-viszsa működő eljárásait a kísérleti fizika, a hálózatelmélet és a hűrelmélet fogalomrendszerét alkalmazva körvonalazza. Eszerint a kísérleti fizika mérésre és kalkulációra épülő eredményeit elavultnak tekinti, és bár több alkalommal belátja, hogy az általa javasolt irány egyes elméleti egyelőre a „szépirodalom, vagyis

a matematikai fikció” (32.) tárgykörébe sorolhatók, mégis kísérletet tesz e természettudományos tézisek humán tudományokba való integrálására. Így a hálózatelmélet sugarasan rendeződő csomópontjai a befogadó figyelmének összpontosulásaivá lépnek elő, és a hűrelmélet extra dimenziói a Platóntól sokat idézett barlanghasznalat árnyképéről meg nem figyelhető valóság komplexitását juttatja eszébe. Mindezek összefonódását a befogadás gyakorlásának megtanulandó ritmusában látja, amely idővel és térrel szorosan egybeforrva, mintegy a minél teljesebb megértés egyetlen módszere lehet. Bár a későbbi fejezetekben olvasható elmélyült elemzéseiben a választott alkotások élményszerű átéléséről tesz tanúbizonyosságot, ő maga is figyelmeztet „a párhuzamos, egymásra visszavezethetetlen ritmusok sokféleségére” (135.), végső soron a komplex megértés elérhetetlenségére.

Az elmélet kibontása során központi fogalommá válik a figyelem szerepe, melyet számos diszciplína felől megközelít, majd közös eredőként szűri le, hogy minden tudományág és elmélet együttes figyelmi problémája és gátja a saját maga által generált fogalmi rendszer és nézőpont. A hétköznapi és a művészi igényű figyelem különbségét a Monkey Business Illusion pszichológiai kísérletével és a Christopher Mole által ’unisono

figyelem'-nek nevezett részleges megragadás jelenségével támasztja alá, majd vonja le a saját elméleti keretébe illeszkedő következtetést, miszerint „a művészi figyelemgyakorlatot tehát az intenzitása különbözteti meg: amelyik gesztus nem tud eléggé intenzív lenni, az nem művészet” (100.). Összességében a művészeti érték az alkotó gesztusaiba, figyelmi hálózatába, valamint az alkotás terébe és idejébe, az általuk generált hűrok rezgésmin-tázataiba való minél alaposabb (figyelme-sebb) belegyakorlás révén érhető el.

A második fejezetben (*Kísérleti humaniorák*) további alapfogalmak (pl. gesztus, métisz, érték) reál- és humán tudományos megközelítése mellett egyre nagyobb betekintést kapunk a konkrét elemzési módszer, a Terepkönyvtáborok gyakorlatainak világába. A Dalai Láma kvantumfizikai tárgyú elmélkedéseibe való belegyakorláson túl a szerző olyan klasszikus irodalmi témák megközelítéséhez nyit utat, mint a bűn és feloldozás kérdése Szabó Róbert Csaba szekustörténetében, vagy az emlékezet szerepe Oravecz Imre 1972. szeptember és Halászóember című írásaiban. Aztán – a szépirodalomtól némileg eltávolodva – Damien Hirst cápájának művészettörténeti helyét és értékét kutatja, továbbá Pál apostol írása-inak krisztusi tanításait a kortárs filozófia badiou-i elveivel veti össze. Mindezen elemzések alapján ismét írás és olvasás viszonyáról, valamint a kreatívírás-gyakorlatok szükségességéről és követendő formájáról értekezik, saját elméleti keretéhez képest némileg általánosítva.

Berszán elköteleződik Finkelstein gondolata mellett, miszerint „[t]etszik az a gondolat, hogy hátra lévő életemben azzal foglalkozzam, ami nem ismerhető meg egészen” (121.). Terepkönyvtáborainak természetbe elvonuló, közösségben is magányos, mégis egymásra ráhangolódó, így társaságivá váló léte az elmélyült olvasás (ritmusgyakorlás) és a táj lehetőleg minél több aspektusának megélése által válik irodalomelméleteken, esztétikákon, reál- és humántudományos szakértői magatartásformákon túlmutató, azok

Berszán elköteleződik Finkelstein gondolata mellett, miszerint „[t]etszik az a gondolat, hogy hátra lévő életemben azzal foglalkozzam, ami nem ismerhető meg egészen” (121.). Terepkönyvtáborainak természetbe elvonuló, közösségben is magányos, mégis egymásra ráhangolódó, így társaságivá váló léte az elmélyült olvasás (ritmusgyakorlás) és a táj lehetőleg minél több aspektusának megélése által válik irodalomelméleteken, esztétikákon, reál- és humántudományos szakértői magatartásformákon túlmutató, azok között átjárót alkotó, olykor hallgatókat, építészeket, egyetemi oktatókat tömörítő aktussá. Egyes szám első személyű élménybeszámoló épületekről, tájakról, a résztvevőkkel és szövegekkel kapcsolatos benyomásairól, a figyelni tanulás gyakorlatának folyamatáról átélhetővé, ugyanakkor tanulmánykötetben szokatlanul is teszik a kötet egyes írásait.

között átjárót alkotó, olykor hallgatókat, építészeket, egyetemi oktatókat tömörítő aktussá. Egyes szám első személyű élménybeszámoló épületekről, tájakról, a résztvevőkkel és szövegekkel kapcsolatos benyomásairól, a figyelni tanulás gyakorlatának folyamatáról átélhetővé, ugyanakkor tanulmánykötetben szokatlanul is teszik a kötet egyes írásait. A lábjegyzetekkel gazdagon ellátott, bőségesen hivatkozott, számos elméleti munkát idéző,

multidiszciplinaritásra törekvő elméleti okfejtést olykor személyes hangvétellő – és olykor szépirodalmi jellegű – kísérletek törnek meg, melyek alapvetően a megélés (belegyakorlás) módszerének hatékonyságát hivatottak alátámasztani, ugyanakkor éppen ezek kényszerítik – a szerző fogalomhasználatával élve – ritmusváltásra az olvasót.

A fejezet tanulmányai egymástól függetlenül is a művészet(ek) helyét és értékét keresik a létrehozás szándékát megelőző alkotói gesztusrezonanciák mintázataitól a befogadó ráhangolódásának módozatain keresztül a megismerhetetlenig terjedő skálán. Ehhez az irodalom fejből való tudásától, amely sokféle és újfajta figyelmi gyakorlat kialakítását követeli és teremti meg, egészen a kreatív írás diszciplínáktól elszakadó, a kutató saját tényállásából kilépő magatartásformájáig teremt kapcsolatokat. Azonban felveti saját módszerének kritikáit is: (1) Milyen társadalmi és tudományos haszna lehet egy ilyen elmélyült olvasói magatartásnak? (2) Hol van a gonosz helye a ritmusok és gesztusok közötti békés átjárás módszerében? (3) Valóban deficitet okoz-e a terepkönyvtáborokban a kibeszélés hiánya?

A harmadik fejezet (*Kivezetés az ökoritológiába*) fogalomhasználatát tekintve némileg távolabb kerül a fizika nyelvétől, helyette a hagyományos irodalmi elemzések viszonyrendszerét tágítja tovább. Hétféle (!) – médiumkonfigurációkra hangolódás (Pfeiffer), igazságtörténetekre hangolódás (Badiou), a sokféleség vizsgálata a másik többségében (Derrida), történeti önmagunk megértése (Foucault), hálózati alapokon nyugvó (Barabási vs. Greene), gesztusrezonanciákra hangolódó (Berszán) – megközelítési módot vázol Lázár Ervin *A Négyszögletű Kerek Erdőjének* Dömdödömje kapcsán, végül leszűri a

„konklúziót”, miszerint nem kíván rendet teremteni az elméleti rendszerek hasonlóságainak és különbözőségeinek terében.

Ezt követően – leginkább saját módszerének gyakorlásával – Wordsworth, Bodor Ádám és Nemes Nagy Ágnes ökoszisztémájára hangolódik, és elemzi tüzetesen a *Lírai balladák*, a *Sinistra körzet* és a *Verhovina madarai*, valamint a *Fák*, az *Egy pályaudvar átalakítása* és a *Balaton* című alkotások tájait. Hosszan szól a terek olvasóra hangolódásáról is, amely szerinte egy másfajta rezgésmintázata ugyanannak az időpillanatnak, így a komplex megértéshez az ebbe való belegyakorlás is nélkülözhetetlen.

Ahogy a hürelmélet – a szerző megfogalmazásával élve – bizonyos tekintetben a matematikai esztétika, Berszán István „ritmikai dimenziói” az irodalomelméleti-filozófiai esztétika tárgykörébe sorolhatók. A Terepkönyvtáborok hátukat egymásnak vető olvasószerteseinek magányos olvasásgyakorlatai egyszerre kecsegtetnek a mélyebb, tudományos elméletek keretei közül kiszabadított megértés ígéretével, ugyanakkor éppen ez a definiálatlanság és elméletek közé (vagy épp azokon kívül helyezkedés) kínálja tálcán a módszer legfőbb kritikai felületét is, melynek kidolgozása még várat magára.

Berszán István (2018). *Ritmikai dimenziók. Az irodalomtól a gyakorlásfizikáig*. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság. 416 o.

Gortva Tamás

Szegedi Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium
Szegedi Tudományegyetem, Bölcsész- és
Társadalomtudományi Kar,
Magyar Irodalmi Tanszék